

strategiile textuale care au contribuit la fixarea unor relații între autor și cititor. Fiecare text este însoțit de câteva comentarii care fixează coordonatele lecturii și profilul cititorului.

În raport direct cu tematica și perioada analizate, ne sunt puse la dispoziție date, analize și interpretări originale, deși lucrarea abordează o problemă destul de puțin cercetată și greu de reconstituit: cea a lecturii și a cititorului în cartea română veche. Sursele istorice referitoare la acest subiect sunt lacunare și seci, de aceea autorul se axează în studiul său pe prefețele cărților și manuscriselor vechi, pe adnotările operate de cititori în paginile acestora și pe alte elemente specifice, reușind să dea cărții substanță și coerență, îmbrăcând-o într-un limbaj accesibil și făcând-o atractivă, chiar și pentru un cititor neavizat. Opusculul de față este destinat, însă, în primul rând iubitorilor de carte, fiind o convingătoare încercare interdisciplinară de a reconstitui mediul cultural specific perioadei vechi (sec. XVI-XVIII), modul de receptare a cărții în epocă, cui se adresa ea și cine o citea. Oricare din capitolele pe care le-am parcurge conțin informații interesante și detaliate oferite de autor, ca rod al unei susținute munci de cercetare a surselor bibliografice române și străine (130 de lucrări, studii și articole), dar și culegeri de texte citate pe parcursul lucrării. Concluzionând, putem afirma că această carte este o îmbinare fericită între domeniul istoric și cel al literaturii, tratând un subiect și o perioadă în care cele două domenii sunt greu de separat, ele întrepătrunzându-se. Chiar dacă autorul este de formație filologică, cartea prezintă interes și din perspectiva istoricului. Analiza clară și concisă realizată recomandă această carte ca pe o sursă bibliografică demnă de încredere, utilizabilă în demersurile istorice generale.

IOAN-DAN DUMITRAȘ

Mihai-Alin Gherman, *Aspecte umaniste în cultura românească veche*, București, Editura Enciclopedică, 2004, 174 p.

Opusculul datorat profesorului universitar Mihai-Alin Gherman este rezultatul unor cercetări interdisciplinare din domenii înrudite istoriei literaturii românești vechi și bibliologiei, cărora autorul li se dedică de o viață.

*Aspecte umaniste în cultura românească veche* este de fapt o culegere de studii, prin editarea cărora autorul spicuiește din recente sale preocupări științifice, așezate în ordine cronologică, începând cu *Aspecte ale culturii românești din Transilvania în secolul al XVI-lea*. Repune în discuție apariția primelor texte în limba română și părerile exprimate de autorii anteriori, privind eventualele influențe din afară (luteranismul, calvinismul, unitarianismul). Contribuția autorului relevă importanța nuanțării punctelor de vedere pe zone și perioade cercetate, neputând fi exclusă implicarea Reformei în „biruința scrisului în limba română”. În vastul studiu *Profil cultural: Eustratie Logofătul* este prezentată o sinteză despre personalitatea cărturarului-cronicarului moldovean, activ în prima jumătate a secolului al XVII-lea, Eustratie sau Istrate, autor de texte istorice, contemporan cu Simion Dascălul și Misail Călugărul, un apropiat al domnului Moldovei, citat de Miron Costin. După 1633 i se pierde urma în Moldova sau Polonia.

Un alt subiect, sugerând aceeași perioadă istorică din Transilvania, cuprinde *Câteva considerații despre Noul Testament de la Bălgrad și Posteritatea Noului Testament de la Bălgrad*. În primul studiu despre *Noul Testament de la Bălgrad* autorul prezintă un nou punct de vedere asupra influențelor exterioare din procesul editării cărții, ca rezultat al cercetărilor sale, considerând că ediția în cauză este „prima ediție modernă a unui text biblic, cu un rezumat al capitolelor, cu marcarea numerică a paragrafelor și [...] cu foarte multe trimiteri la alte texte biblice”. Pe lângă izvoare știute ca *Septuaginta* și *Vulgata*, autorul identifică în *Noul Testament de la Bălgrad* „traduceri reformate (latine sau în limbile naționale)”. Totodată, autorul identifică pentru prima dată proveniența „șumelor”, care-l duc la concluzia că acestea provin din consultarea uneia din edițiile *Bibliei* datorate lui Bèze, Tremmelio și Iunius, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea sau prima jumătate a secolului al XVII-lea. În *Posteritatea Noului Testament de la Bălgrad* autorul pune în discuție mai vechea teză despre influența pe care ar fi avut-o *Noul Testament* asupra ediției *Bibliei* de la București (1688), teză încetățenită în istoriografia problemei, considerând că „o parte din asemănări trebuie căutate în surse și nu într-o posteritate”. Vorbind despre posteritate, aceasta trebuie văzută mai ales în influența asupra cărților tipărite în Transilvania.

Umanistul român Teodor Corbea reprezintă un subiect însușit de M. A. Gherman și prin editarea *Dicționarului latin-român* al autorului activ la finele secolului al XVII-lea și mai târziu. În studiu se face comparația între dicționare de gen apărute după cel al lui Corbea (rămas în manuscris). *Marginalii la Psaltirile versificate în cultura română* reprezintă o sinteză și un punct de vedere al autorului asupra a ceea ce a însemnat psaltirea în cultura veche, în cea europeană și în cea românească, cu influențe calvine sau reformate „în genere”. Acordă o atenție specială ediției lui Dosoftei (1673), Teodor Corbea (1700-1710), Ioan Prale

(1827). În *Manuscrisul lui Agyagfalvi* autorul descrie o lucrare ce a circulat în Transilvania și care se încadrează într-o problematică insuficient cercetată, privind relațiile românilor cu Reforma în secolul al XVII-lea. Ultimul titlu al acestei culegeri de studii se referă la *Lecțiuni biblice în Luceafărul eminescian*, depășind granițele umanismului propriu-zis și pășind în preocupările de literatură veche ale poetului, ceea ce concordă cu titlul opusculului. *Biblia de la București* din 1688 a fost regăsită de autor în creația eminesciană.

Lucrarea prezentată aduce specialiștilor, studenților sau iubitorilor literaturii românești vechi o culegere de gânduri, care-l preocupă pe cercetătorul și profesorul universitar Mihai-Alin Gherman, în domeniul său preferat. Cititorul cărții va desluși în fiecare contribuție erudiția, preocuparea și dăruirea autorului față de tot ce este prețios în literatura și bibliologia românească.

EVA MÂRZA

Mihai-Alin Gherman, *Literatura română din Transilvania între preiluminism și preromantism*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2004, 159 p.

Impus atenției specialiștilor din sfera culturii și literaturii române, încă din deceniul 7 al secolului trecut, prin *Școala ardeleană. Poezii, proză, tălmăciri*. Ediție îngrijită, prefață și note, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, 207 p., Mihai-Alin Gherman și-a legat viața de Serviciul „Colecții speciale” de la Biblioteca Academiei Române Filiala Cluj-Napoca și din acest punct de vedere foarte mulți cercetători români și străini îi datorează împliniri profesionale. Pe de altă parte, Mihai-Alin Gherman, acum profesor universitar doctor la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, se raportează, vrând nevrând, la cel puțin două din monumentele culturii și limbii românești, dacă ne gândim la utilele ediții după Teodor Corbea, *Dictiones latinae cum valachica interpretationem*, și din Grigore Maior, *Institutiones Linguae Valachicae – Lexicon Compendiarium Latino-Valachicum*.

De data aceasta, Mihai-Alin Gherman își adună 12 din cele mai reprezentative articole, studii și comunicări, în care cercetează și elucidează, în bună măsură, etape și momente din literatura română din Transilvania (de la preiluminism la preromantism), pe care le ordonează în patru secțiuni: *Dimensiuni ale preiluminismului românesc* (p. 5-48); *Lexicografia Școlii Ardelene între lingvistică și cultură* (p. 49-64); *Samuil Micu și Gheorghe Șincai* (p. 65-127); *Florian Aaron – între iluminism și preromantism* (p. 128-157). Lecturile de specialitate, duse până la capăt, și custodia îndelungată a bibliotecarului în apropierea unora dintre cele mai reprezentative manuscrise și cărți ale liderilor Școlii Ardelene ori ale erudiților români și străini care au ilustrat preiluminismul și preromantismul sunt două din privilegiile pe care Mihai-Alin Gherman le-a știut fructifica în articole, comunicări și studii care, chiar dacă sunt de dimensiuni mai restrânse, ridică importanța documentară a discursului istorico-literar topit în această carte. O astfel de afirmație poate fi acoperită documentar cu concluziile expuse de autor în oricare din cele patru secvențe ale cărții de față, pe care am parcurs-o cu folos cultural și documentar, dedicată fiind Profesorului Iosif Pervain, de fapt o legendă a Literelor clujene.

Invocăm, spre exemplificare, capitolul *Dimensiuni ale preiluminismului românesc* (p. 5-48), în care Mihai-Alin Gherman discută, convingător, contextul, textul și subtextul dicționarului și gramaticii lui Grigore Maior (1715-1785), cărora le-a consacrat, în cunoștință de cauză, o ediție academică publicată sub auspiciile Almei Mater Apulensis, ori când valorifică un text necunoscut, simptomatic pentru preiluminismul românesc din Transilvania, *Verșul vlădicului Maier*, din care nu lipsesc conotațiile politice, având în vedere relațiile încărcate de legendă ale episcopului Grigore Maior cu împărăteasa Maria Tereza și cu fiul acesteia Iosif al II-lea, sau ediția după primul text de teatru românesc, valorificat odinioară în Blaj, *A școlasticilor de la Blaj facere* (atribuit perioadei anilor 1761-1763)<sup>1</sup>.

În raport direct cu utilitatea discursului istorico-literar al lui Mihai-Alin Gherman oferit în acest volum, în efortul de a oferi coordonate ale transferului ideatic la români de la iluminism la preromantism, ne atrage atenția ultimul studiu cuprins în carte, *Florian Aaron – între iluminism și preromantism* (p. 128-157). Formula istoriografică este mai mult decât convingătoare, dacă avem în vedere textul *Patria, patriotul și patriotismul*, tipărit de Florian Aaron la București, în 1843. Autorul abordează, la îndemâna unui anumit strat istoriografic, contextul, textul și subtextul unei lucrări neintrate până acum, efectiv, în circuitul științific intern. Textul în cauză nu este lipsit de conotații semantice, culturale și politice, cu atât mai mult cu cât Florian Aaron valorifică, cu posibilitățile din deceniul 5 al secolului al XIX-lea, termeni cheie (*Schlagwörter*) dintr-un vocabular politic preromantic.

<sup>1</sup> O parte din tinerii participanți la spectacol poate fi identificată apelând la Zenovie Păclișanu, *Documente privitoare la istoria școalelor din Blaj*, București, 1930, p. 18, și Nicolae Comșa, Teodor Seiceanu, *Dascălii Blajului 1754-1948*. Cuvânt înainte de Ion Brad, București, 1994, passim.